

Şah İsmayıl Sultan Muradla savaşlarından sonra ölkənin hüduqlarını xeyli genişləndirmiş, daxildə ara-sıra baş qaldıran qiyamçılarla da asanlıqla hesablaşmalı olmuşdu. Ancaq, bu sakitliyin çox da çəkməyəcəyini anlayırdı. İndi Təbrizdəki Səkkiz Behişt sarayındakı taxdında əyləşib ölkədə baş verən olayları birər-birər xəyalından keçirirdi. Bir neçə il əvvəl Xorasan hakimi, şair Hüseyn Bayqara ilə görüşü də indi bütün təfərrüatı ilə yaddaşında canlanırdı.

Mazandaran tərəfdə Məhəmməd Kərrənin üsyan qaldırması Xorasanın əzəmətli sarayının sütunlarını az qala silkələmişdi və üstəlik, təkcə Xorasan hakimini yox, Qızılbaş ərazilərini də hədələməkdən çəkinməyən Məhəmməd Kərrə iştahının daha da artacağını öz hərəkətləri ilə bəyan edirdi.

Şah İsmayıl tərəddüd etmədən öz qoşunları ilə Məhəmməd Kərrənin üstünə yeridi.

Məhəmməd Kərrə isə bəlkə, heç hadisələrin bu qədər ciddi şəkil alacağını da düşünmürdü. Amma anlamışdı ki, o, iki qüvvənin arasında qalıb. Bir tərəfində Sultan Hüseyn Bayqara, bir tərəfində Səfəvi hökmdarı Şah İsmayıl. Onların arasından necə çıxacağını düşünən Məhəmməd Kərrə ciddi savaşa cəsarət etmədi. Döyüş meydanını tərk edərək savaştan yayına bildi.

Şah əlini alına çəkdi, deyəsən, düşüncələrini bir anlıq rəvanlamaq, ötüb-keçənləri yaddaşına daha yaxşı gətirmək niyyətində idi: "Amma Məhəmməd Kərrənin bir xeyri oldu. Mən hərəkətə keçib hörmətli Hüseyn Bayqara ilə görüşə bildim. Bəlkə, tale bizi başqa məqamda düşmən kimi qarşılaşdıracaqdı. Amma o vaxtkı vəziyyət bizim dostcasına görüşümüzə yol açdı"...

Şah sanki, həmin görüşü bütün təfərrüatı ilə gözlərinin qabağına gətirmişdi.

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

Sutan Hüseyn Bayqara gənc şahın cavabından lap şövqləndi. Yaşının imkan verdiyi müdrikliklə dilləndi:

-Belə istedadına layiq bir gözəl oxusun, həm də istedadının imkan verdiyi bir gücdə.

Xətai atası yerində bu kişinin səmimiyyətindən elə şövqləndi ki, sanki ruhuna qanad gəldi. Xəyalı bir anda göyləri pərvaz elədi. O da qarşısındakı bu müdrik insani, böyük şair - hökmdarı, söz-sənət himayədarını vəsf edirmiş kimi misralarını əvvəlcə əhəstə, sonra isə uca bir şövq ilə, həyəcanla oxudu:

Gəl könül, pir istəyəli bir qədim ərgan ilə,
Gerçək oldur həq yoluna varə başu can ilə.

Canı tərgin qılmayan cananə vasil olmalıdı,
Qul gərəkim, məhrəm ola həzrəti - sultan ilə.

Qəhrinə şükür eygil kim, hər sana rəhm eyləyə,
Həm qərin olmuş əzəldən küfür din iman ilə.

Öldürən sən, dirildən sən, saxlayan sənənsən, həkim
Yox olmuş bir səndən özgə ayəti - Quran ilə.

Bu Xətai ta əzəldən eşqinə yoldaş idi,
Könlünü şad eyləyibdir sən kərəmlü xan ilə.

Şah Xətai, xüsusilə, Əlişir Nəvainin Nizamidən sonra böyük sənət sahibi olduğunu yada saldı. Və onu da Sultan Hüseyn Bayqaraya bildirdi ki, əgər Sultan Hüseyn Bayqara olmasa idi, heç Əlişir Nəvai də belə ucalara yüksələ bilməzdi.

Birdən Sultan Hüseyn Bayqaranın yadına sanki nə-sə düşdü. Şah Xətəinin belə səmimi münasibəti də Sultanı çox təsirləndirmişdi. Elə bu səbəbdən də sanki Xətai ilə olub keçənləri xatırlamaq ona çox xoş təsir bağışlayırdı:

-Şah Xətəinin ata babalarının kim olmağını mən yaxşı bilirəm. Şahın özü də elə ata-babalarının adına layiq bir övləddir. Ancaq mənim yadıma burada daha çox başqa bir əhvalat düşür. İstəyərdim ki, onu xatırlayım. - Sultan Hüseyn bunu dedi, amma deyəsən, sözünün gerisini gətirmək istəmədi. Bəlkə, elə bu səbəbdən dayandı, tərəddüd elədi. Hətta bunu bir az şahın diqqətindən yayındırmaq da istədi.

Şah Xətai, deyəsən, bunu başa düşdü. Hər halda özündən yaşca çox böyük ata-babalarının ünvanına xoş söz deyən hikmət sahibi Hüseyn Bayqaranın könlünə toxunmamaq üçün bir az yumşaq əhvalla dilləndi:

-Bəlkə, hörmətli sultan ibrətli bir sözünü bizdən əsirgədi, bəlkə, bizim üçün onun sözünün dünyaların xəzinəsinə bərabər olduğunu unudu.

-Yox, yox, Şahım, - Sultan yenə dayandı, - bu dəfə cavan hökmdara "Şahim", - deyərək xitab etməyinin üzərində düşünürdü. Amma, bu sözü elə könül xoşluğu ilə demişdi ki, daha onun üzərinə qayıdıb müraciətinin mahiyyətini dəyişmək istəməzdi.

Şah Xətai Sultan Hüseyn Bayqaranın mənəvi dünyasını sanki güzgü kimi görürdü. Tam aydın başa düşürdü ki, nə hökmdarlıq təkəbbürləri nə dünyanın maddi varidatı bir qərinədən çox hökmranlıq etmiş bu kişinin varlığına sirayət edə bilməyib. Bu, şahı sevindirirdi. O, Sultan Hüseyn Bayqaranı indiki məqamda özünün gələcəyi kimi təsəvvür edirdi. Ona görə də Sultanın doğmalığı ilə o da dilləndi:

-Sultanım, əgər istəyirsən ki biz sənə hikmətindən axıracan feyzyab olaq, onda gərəkim qəlbindən keçənləri açıq deyəsən, düşüncələrinin hamısını deyəsən. Sultan düşünməsin ki, onun demək istədiklərinin hər hansı biri bizim əhvalımıza uyğun gəlməz.

Elə bu səbəbdən də Sultan Hüseyn Bayqara həmin müraciətin təbinə uyğun davam elədi:

-Bəli, şahim, mən qarşımda dünya elmilərinin dərinliklərinə vara bilən bir cavanla üz bəzəyəm. Xüsusilə, Şah Xətəinin mənəviyyat elmlərinə vəqif olması məni çox sevindirir.

- Biz də Sultanı ustaların ustadı bilirik. Onun deyəcəyi hər bir söz bizim yaddaşımızın mirvari dənələri olacaq.

ÇALDIRANA GEDƏN YOL

II HİSSSS

romandan səhifələr

-Sultan Hüseyn Bayqara sözün, sənətin keşikçisidir. - Şahın bu sözləri, deyəsən, Hüseyn Bayqaranın xoşuna gəldi. Razılıqla başını tərpətdi.

- Bəlkə də elədir. Amma düşünürəm ki, sözü, sənəti yaratmaq daha üstün bir mərtəbədir.

Şah başa düşmüşdü ki, Hüseyn Bayqara onun özünü nəzərdə tutur:

- Sultanın bu sözləri o qədər gözəldir ki, deyəsən, söz çəməninin qızıl gülləri kimi tərəvətlidir.

- Şah sağ olsun, bizim mərtəbəmizə dəyər verdiyini görə.

- Əlbəttə, hörmətli Sultan, sözü, sənəti qoruyan olmasa, heç onu yaradan da olmaz.

Sultan Hüseyn Bayqara, bəlkə də, ömründə ilk dəfə ali sözün ucılığına könlüncə dualar eləyirdi. O, anlayırdı ki, Şah İsmayılın onun sözünə, sənətinə böyük ehtiram göstərməsi, özünün də məhz gənc şair Xətaiyə könül ovlayan qəzəllərinə görə bu məclis baş tutub. Yoxsa bu məclis baş tutmasaydı savaşa meydanlarında əllər boş qalacaq, başlar yerdə dığrılanaqdı. İndi bu qan qadaların qarşısını alan sözə Sultan Hüseyn necə minnətdar olmaya bilərdi.

Sultan əlini ağarmış saçlarına çəkdi, sonra da üzündə, gözündə gəzdirdi. Onun ağappaq nurlu sifəti var idi. Ağarmış qaşları, bığı və saqqalı da sanki üzünün işığını bir az da artırırdı.

Sultan qarşısındakı cavanı bir də süzdü, onun tim-salında sanki, ötmüş gəncliyini gördü. Bir ata ünsiyyəti ilə başını qaldırıb gənc şaha sevgiyə baxdı.

-Bəlkə, şair Xətai bir qəzəlini oxusun.

-Müdrük Sultan Hüseyn Bayqaranın hüzurunda hələ sənət meydanında bişməmiş bir gənc şair necə qəzəl oxusun?

Sultan Hüseyn Bayqara birinci özü dilləndi:

-Aferin, şair Xətai. - Sultan Hüseyn Bayqaranın bu sözlərinin arxasınca hər iki tərəfin böyük çəmənləkdə qərar tutmuş adamları yer-yerdən alqış sədalarını göylərə ucaltdılar. Bir anda təvənzirlər guruldadı. Bir qara zurna sədası ilə qızılbaşları cuşa gətirən musiqi səsləndi. Sonra da yer-yerdən yenə səslər gəldi:

- Var olsun Şahımız!

-Var olsun Sultanımız!

Sultan Hüseyn Bayqara bu şövqlü əhvəldən sanki kövrəldi. Elə bil ki, xəyalən ilk gəncliyinə qayıtdı. Və həm də, sanki təəssüf elədi yaşının belə tez keçməyinə.

Bu vaxt Sultan Hüseyn Bayqaranın yaşı altmışı, hakimiyyətdə olduğu zaman isə qərinəni çoxdan keçmişdi.

Sultan hiss elədi ki, yenə qəlbi sözlə doludur və o yenə nəisə demək istəyir. Və hiss elədi ki, Xətai də ondan nə isə xoş bir kəlam gözləyir. Yəqin ki, əlini elə nə isə demək üçün yuxarı qaldırdı. Hər tərəf sü-kuta qərq oldu. Hər kəs onu dinləmək üçün aram olmuşdu. Sultan üzünü Xətaiyə tutdu:

-Sözün qılıncından kəsərlidir, - dedi, - sonra da şahın gənc çağında böyük əraziləri asanlıqla rəqiblərindən təmizləyərək qüdrətli dövlət yaratdığını düşünüb əlavə elədi, - heç qılıncın da sözündən aşağı deyil. Aferin olsun Şah Xətaiyə!..

Sutan Hüseynin bu sözləri də alqışlarla qarşılandı. Böyük ziyafət başlandı. Həmin vaxt Şah İsmayıl Sultan Hüseyn Bayqara ilə Şərqin böyük sənətkarlarından söhbət elədi. O da öz növbəsində sultana təşəkkür elədi ki, böyük söz-sənət adamlarını hiyf eləyir, onları qoruyur.

(Davamı var)